

การสร้างเครื่องชี้วัดเพื่อประเมินค่ากลไกการพัฒนาหมู่บ้าน โดยมีจุดประสงค์ของการเร่งการปฏิบัติงานการพัฒนาหมู่บ้าน

Formation of Mechanism Indicators for the Purpose of Accelerating Development Implementation

ดิเรก ฤกษ์ทราย¹

Direk Rerkrai

ABSTRACT

The data were collected from 2 sources: 1) a workshop of the administrators from 4 ministries on the Village Development Mechanism; 2) interviewing from sample group in Donyaoyai Village, Tambol Nontatel, Amphur Pratay, Nakornratchasima Province. After reformation the related data and created the indicators for village mechanism under the purpose of accelerating development implementation in the village level. There were 94 indicators which had 79 questions for interviewing and weight for the score of each indicator.

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้มีการเก็บข้อมูลจากแหล่ง 2 แหล่ง คือ จากการประชุมเชิงปฏิบัติการของผู้บริหารระดับสูงของ 4 กระทรวงหลัก และจากการสัมภาษณ์ประชาชนในหมู่บ้านดอนยาวใหญ่ ต. โนนตาเถร อ. ประทาย จ. นครราชสีมา แล้วเอาข้อมูลที่เกี่ยวข้องมาสร้างเครื่องชี้วัด ซึ่งมีวัตถุประสงค์ที่จะใช้เครื่องชี้วัดนี้ไปประเมินค่าองค์ประกอบการพัฒนาของหมู่บ้านเพื่อเร่งการพัฒนาให้พัฒนาถูกจุดที่มีปัญหา เครื่องชี้วัดองค์ประกอบการพัฒนา 8 องค์ประกอบ มีเครื่องชี้วัดรวมทั้งสิ้น 94 ตัว ซึ่งจะให้น้ำหนักของเครื่องชี้วัดนี้จากคำถามทั้งหมดรวม 79 คำถาม

คำนำ

1. โครงการพัฒนาสังคมแห่งชาติ สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติร่วมมือกับ 4 กระทรวงหลัก กำหนดเครื่องชี้วัดความ

จำเป็นพื้นฐาน (จปฐ.) เพื่อเป็นเครื่องมือของคณะกรรมการหมู่บ้านวัดผลการพัฒนาท้องถิ่นตนว่ามีคุณภาพชีวิตอยู่ในระดับใด และเพื่อเป็นเครื่องมือในการกำหนดปัญหาความต้องการของชุมชน โดยเริ่มพัฒนามาตั้งแต่เดือนธันวาคม 2524

2. เป็นความจำเป็นที่จะต้องมีการกำหนดว่ามีกลไกพัฒนาอะไรบ้างที่จะดำเนินการเพื่อให้บรรลุถึงความจำเป็นพื้นฐานในช่วงเวลาที่กำหนดให้ และกลไกพัฒนานี้ต้องกำหนดออกมาเป็นเครื่องชี้วัดเพื่อที่จะสะดวกต่อการวัดผลเชิงปริมาณ และเมื่อกำหนดเครื่องชี้วัดกลไกการพัฒนาหมู่บ้านขึ้นมาแล้ว จำเป็นที่จะต้องมีการควบคุมการที่ควบคู่กันไปเพื่อที่จะสามารถวัดอย่างบังเกิดผลในช่วงเวลาที่จำกัดให้แม่นยำมากที่สุด ใช้เวลาวัดผลให้สั้นที่สุด เพื่อเป็นเครื่องนำทางสำหรับนักพัฒนาว่าจะพัฒนากลไกที่จุดใดก่อน เพื่อให้เป็นตัวเร่งของกลไกที่จะดำเนินการให้บรรลุถึงความจำเป็นพื้นฐานของหมู่บ้านต่อไป

การตรวจเอกสาร

องค์ประกอบที่สำคัญต่อการพัฒนาหมู่บ้าน

โครงการพัฒนาสังคม สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ได้จัดการประชุมทางวิชาการเพื่อศึกษากลวิธีการพัฒนาหมู่บ้าน เมื่อวันที่ 3-5 พฤศจิกายน 2526 ที่จังหวัดนครราชสีมา และมีข้อสรุปว่า กลไกการพัฒนาหมู่บ้านนั้นมียุทธศาสตร์ที่สำคัญ 8 องค์ประกอบ คือ 1) ความตั้งใจจริง ความกระตือรือร้น และความรู้สึกเป็นพันธะสัญญาของผู้นำในหมู่บ้าน 2) องค์การของชุมชนในเรื่องของโครงสร้างและกระบวนการ 3) การบริหารจัดการของหมู่บ้าน 4) การใช้เทคโนโลยีที่เหมาะสม 5) การสื่อสารประชาสัมพันธ์ 6) การระดมและจัดสรรทรัพยากรหมู่บ้าน 7) การพัฒนาคน 8) ลักษณะโครงสร้างทางเศรษฐกิจและสังคม และสิ่งแวดล้อม รวมทั้งทรัพยากรธรรมชาติและสถานการณ์ต่าง ๆ ของหมู่บ้าน ทั้งนี้ภายใต้ฐานคิดว่าจะต้องมีการ “จุดไฟ” จากผู้บริหารระดับจังหวัด และมีการสนับสนุนจากทางรัฐและสถาบันเอกชนด้วย (โครงการพัฒนาสังคม, สศช., 2526)

เครื่องชี้วัด

เครื่องชี้วัดเป็นเครื่องมือที่จะบ่งชี้ว่า เมื่อมีการประเมินค่าแล้ว สถานภาพของชุมชนหรือของบุคคลอยู่ในระดับใดในช่วงเวลาหนึ่ง ๆ เครื่องชี้วัดจะต้องมีลักษณะที่สำคัญ คือ (ดิเรก, 2527 : หน้า 136-137) 1) องค์ประกอบของโครงสร้างที่สำคัญ คือ 1.1) แม่นตรง สมเหตุสมผล คือ วัดได้ในเรื่องที่ต้องการวัด 1.2) มีความเที่ยงหรือความเชื่อถือได้ คือ จะใช้วัดผลโดยใครก็ตามภายใต้สภาพการณ์ในช่วงเวลาหนึ่ง ๆ ผลที่ได้ก็จะเป็นอย่างเดียวกัน 1.3) มีความไวต่อการเปลี่ยนแปลง คือ จะต้องรู้สึกอย่างรวดเร็วต่อการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในสถานการณ์หนึ่ง ๆ 1.4) มีความเฉพาะคือ สามารถสะท้อนภาพของการเปลี่ยนแปลงให้เห็นเฉพาะในสถานการณ์

หนึ่ง ๆ ที่กำหนดไว้ 2) องค์ประกอบในด้านการปฏิบัติ ประกอบด้วย 2.1) ง่ายในการเก็บข้อมูลและง่ายต่อการตีความให้เกิดความเข้าใจ 2.2) วัดออกมาในเชิงปริมาณได้ 2.3) สะท้อนให้เห็นถึงปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชน 2.4) สามารถกำหนดวิธีการที่จะปฏิบัติให้บรรลุเป้าหมายได้อย่างชัดเจนและมีความเป็นไปได้ทางวิชาการและทางเทคโนโลยี รวมทั้งการระดมทรัพยากรจากชุมชนและการสนับสนุนจากภายนอก

วิธีการวิจัย

ขั้นตอนการวิจัย

ขั้นตอนที่ 1 การกำหนดโครงสร้างพื้นฐานของกลไกการพัฒนาหมู่บ้าน กระทำขึ้นโดยโครงการพัฒนาสังคม สศช. จัดการประชุมทางวิชาการเรื่องการประชุมวางแผนเพื่อศึกษากลวิธีการพัฒนาหมู่บ้านขึ้นที่จังหวัดนครราชสีมา เมื่อ 3-5 พฤศจิกายน 2526 ซึ่งมีผู้เข้าร่วมประชุมเป็นผู้บริหารระดับสูงของ 4 กระทรวงหลัก ซึ่งมีอธิบดี รองอธิบดีและเทียบเท่า 7 ท่าน นอกนั้นเป็นระดับผู้อำนวยการกองและนักวิชาการอีก 16 ท่าน

ขั้นตอนที่ 2 คณะที่มาประชุมซึ่งผู้วิจัยร่วมอยู่ด้วย ได้ปรึกษาหารือถึงกรอบของเค้าโครงของกลไกการพัฒนา แล้วไปสัมภาษณ์ชาวบ้านประมาณ 89 คนที่หมู่บ้านดอนยาวใหญ่ ต. โนนตาเถร อ. ประทาย จ. นครราชสีมา แล้วนำผลการสัมภาษณ์มาทำกรอบโครงการวิจัย และร่างคำถามเพื่อเป็นเค้าโครงของการหาคำตอบเพื่อวัดผลกลไกการพัฒนาหมู่บ้าน

ขั้นตอนที่ 3 ผู้วิจัยเป็นผู้กำหนดเครื่องชี้วัดกลไกการพัฒนาหมู่บ้านขึ้นมาจากกรอบของความคิดที่กล่าวมาแล้ว

หลักการของการดำเนินการนั้นมีจุดมุ่งว่า เมื่อมีการถามคำถามแล้วจะประมวลผลจากคำตอบของคำถามที่ปรับปรุงใหม่จากกรอบที่กำหนดขึ้นในขั้นที่ 2 แล้วนำมาให้คะแนนลงในเครื่องชี้วัดที่กำหนดไว้ และสามารถประเมินน้ำหนักออกมาได้

ผลและวิจารณ์

โครงสร้างของเครื่องชีวิตที่ได้จากการวิจัย

1. คำถามเพื่อให้ได้ข้อมูลในการกำหนดน้ำหนักคะแนนของเครื่องชีวิต มีคำถามทั้งหมด 79 ข้อขององค์ประกอบ 8 องค์ประกอบ และคำถามอื่น ๆ อีก 5 ข้อ รวม 84 ข้อ คือ มีคำถามเกี่ยวกับ 1) ลักษณะผู้นำหมู่บ้านฯ รวม 9 ข้อ 2) การจัดองค์การชุมชน รวม 4 ข้อ 3) การบริหารจัดการ (18 ข้อ) 4) การใช้เทคโนโลยีที่เหมาะสม (13 ข้อ) 5) การประชาสัมพันธ์สื่อสาร (มีคำถาม 8 ข้อ) 6) การระดมและจัดสรรทรัพยากรในหมู่บ้าน (มีคำถาม 8 ข้อ) 7) การพัฒนาคน (คำถาม 5 ข้อ) 8) โครงสร้างทางเศรษฐกิจสังคม สิ่งแวดล้อม ทรัพยากร และสถานการณ์ต่อหมู่บ้าน (มีคำถาม 14 ข้อ) เรื่องอื่น ๆ คือ ระบบการสนับสนุนจากรัฐ และการ “จุดไฟ” ในระดับจังหวัด (มีคำถาม 5 ข้อ)

2. เครื่องชีวิตกลไกการพัฒนาหมู่บ้าน มี 94 ตัว ประกอบด้วย

2.1 กลไกการพัฒนาเรื่องลักษณะผู้นำ ความตั้งใจจริง ความกระตือรือร้น และความรู้สึกเป็นพันธะสัญญา มีตัวแปรที่ใช้ประเมินค่ารวม 3 ตัว และมีเครื่องชีวิต 10 ตัว คือ

ตัวแปรที่ 1 คนในหมู่บ้านมีจิตสำนึกร่วมในการพัฒนาหมู่บ้านของตน มีเครื่องชีวิต 3 ตัว คือ 1) ทุกคนมีหน้าที่ต้องร่วมพัฒนาหมู่บ้าน 2) ทุกคนพัฒนาหมู่บ้านของตนเพื่อชุมชนและเพื่อตนเอง 3) บุคคลมีความตั้งใจช่วยเหลือเพื่อนบ้านตามโอกาสอันควร

ตัวแปรที่ 2 ประชาชนมีความกระตือรือร้นและความตั้งใจจริงในการพัฒนา ซึ่งมีเครื่องชีวิตรวม 2 ตัว คือ 1) มีการใช้สิทธิเลือกตัวแทนของกลุ่ม 2) การเข้าเป็นสมาชิกและความถี่ของการเข้าร่วมกิจกรรม

ตัวแปรที่ 3 ความรู้สึกเป็นพันธะสัญญาของประชาชนในการพัฒนา ซึ่งมีเครื่องชีวิตรวม 5 ตัว คือ 1) ประชาชนมีบทบาทเต็มที่ในการกำหนดโครงการ 2) ประชาชนมีบทบาทเต็มที่ในการจัด

ลำดับความสำคัญของโครงการ 3) มีโครงการที่ริเริ่มโดยประชาชนเอง 4) มีการระดมเงินทุนและทรัพยากรจากชุมชนเองเพื่อพัฒนาหมู่บ้าน 5) มีการระดมแรงงานเพื่อพัฒนาหมู่บ้าน

2.2 กลไกการพัฒนาหมู่บ้านเรื่อง “การจัดองค์กรในชุมชน” มีตัวแปรทั้งหมด 3 ตัว และมีเครื่องชีวิต 9 ตัว คือ

ตัวแปรที่ 4 ความครบถ้วนของกลุ่มในชุมชน ซึ่งประกอบด้วยเครื่องชีวิต 5 ตัว คือ 1) มีกลุ่มสตรีที่เกี่ยวข้องกับการประกอบอาชีพ และอาชีพเสริม 2) มีกลุ่มวัยรุ่นเกี่ยวข้องกับการประกอบอาชีพและส่งเสริมการตลาด 3) มีกลุ่มเกษตรกร 4) มีกลุ่มอาชีพเสริม 5) มีกลุ่มออมทรัพย์หรือกองทุนในชุมชน

ตัวแปรที่ 5 ขนาดของสมาชิกกลุ่มและการเข้าร่วมประชุมกลุ่ม ซึ่งประกอบด้วยเครื่องชีวิต 2 ตัว คือ 1) ขนาดของสมาชิกไม่น้อยกว่า 20 คน และมีการเพิ่มปริมาณสมาชิก 2) การจัดการประชุมกลุ่มสม่ำเสมอ

ตัวแปรที่ 6 บทบาทของกลุ่มในการมีส่วนร่วมแก้ปัญหาชุมชน มีตัวแปร 2 ตัว คือ 1) กลุ่มมีการแก้ปัญหาวิกฤติของชุมชนได้ 2) กลุ่มฯ สร้างประโยชน์แก่หมู่บ้าน

2.3 กลไกการพัฒนาหมู่บ้านเรื่อง “การบริหารจัดการในชุมชน” ซึ่งมีรวม 4 ตัวแปร และวัดโดยเครื่องชีวิตรวม 21 ตัว คือ

ตัวแปรที่ 7 องค์กรของประชาชนมีส่วนร่วมในการบริหารชุมชน ซึ่งวัดโดยเครื่องชีวิต 9 ตัว คือ 1) ตัวแทนขององค์กรประชาชนมีบทบาทในการกำหนดแผนงาน/โครงการ 2) องค์กรฯ มีบทบาทในการรวบรวมข้อมูลปัญหาพื้นฐานของหมู่บ้าน 3) องค์กรฯ มีส่วนร่วมกำหนดและลำดับความสำคัญของปัญหา 4) องค์กรฯ มีส่วนในการร่วมปฏิบัติงานและแก้ไขปัญหา 5) องค์กรฯ มีบทบาทในการควบคุมติดตามงานในหมู่บ้าน 6) องค์กรฯ มีส่วนร่วมในการร่างงบประมาณพัฒนาหมู่บ้าน 7) ประชาชนส่วนใหญ่รับรู้แผนงานและโครงการพัฒนาหมู่บ้าน 8) คณะกรรมการหมู่บ้านรู้อย่างชัดเจนว่ามีโครงการ

อะไรบ้างในหมู่บ้านก่อนเดือนธันวาคม 9) มีการกำหนดผู้ร่วมรับผิดชอบอย่างชัดเจนและผลัดเปลี่ยนกันทำหน้าที่

ตัวแปรที่ 8 การร่วมมือโดยอาสาสมัครจากประชาชน มีเครื่องชี้วัด 2 ตัว คือ 1) มีการแบ่งเขต/คุ้ม และกำหนดผู้รับผิดชอบชัดเจน 2) มีอาสาสมัครประชาชนของ 4 สาขาครบถ้วน

ตัวแปรที่ 9 การกำหนดและปฏิบัติตามเป้าหมายระยะยาวของชุมชน มีเครื่องชี้วัด 2 ตัว คือ 1) มีการกำหนดแผน/โครงการของหมู่บ้านเข้าแผน 5 ปีของแผนตำบล 2) มีการร่วมทำแผน 5 ปีของตำบลได้ดี

ตัวแปรที่ 10 การสนับสนุนจากรัฐ ซึ่งมีการวัดผลโดยเครื่องชี้วัดรวม 7 ตัว คือ 1) การสนับสนุนจาก คปต. 2) การทำงานประสานกันของเจ้าหน้าที่ 3) การสนับสนุนโดยงบประมาณของรัฐและจำนวนโครงการในหมู่บ้าน 4) การปฏิบัติและกำหนดแผนงานและโครงการอย่างต่อเนื่องของหมู่บ้าน 5) เจ้าหน้าที่ร่วมมืออย่างดีด้วยตนเอง 6) เจ้าหน้าที่ทำงานร่วมกับชาวบ้านดี 7) มีแหล่งรวมที่เจ้าหน้าที่ใช้ร่วมกันในการประชุมหรือทำงานพัฒนา

2.4 กลไกการพัฒนาหมู่บ้านเรื่อง “การใช้เทคโนโลยีที่เหมาะสม” ประกอบด้วยตัวแปรรวม 3 ตัว และจัดโดยเครื่องชี้วัดรวม 7 ตัว คือ

ตัวแปรที่ 11 มีการถ่ายทอดเทคโนโลยีทางสาธารณสุขที่ได้ผล ซึ่งมีเครื่องชี้วัดรวม 3 ตัว คือ 1) มีอาสาสมัครด้านสาธารณสุขทั้ง ผสส. และ อสม. ทำหน้าที่ได้ดี 2) มีการอบรมทางด้านสาธารณสุขแก่อาสาสมัครในชุมชนทุกปี 3) มีการใช้ผดุงครรภ์โบราณที่ได้รับการฝึกอบรมการคลอดแผนใหม่

ตัวแปรที่ 12 มีการถ่ายทอดเทคโนโลยีทางเกษตรที่ได้ผล ซึ่งมีเครื่องชี้วัดรวม 2 ตัว คือ 1) เกษตรตำบลมาทุก 2 สัปดาห์และถ่ายทอดความรู้ที่เข้าใจและปฏิบัติได้ง่าย 2) มีการใช้ทรัพยากรที่เหลือใช้หรือสร้างทรัพยากรขึ้นมาใหม่เพื่อให้เกิดการใช้สอยได้มากขึ้น

ตัวแปรที่ 13 มีการให้ความรู้เพื่อการ

อ่านออกเขียนได้และอบรมอาชีพอื่นนอกเหนือจากการเกษตร ซึ่งมีเครื่องชี้วัดรวม 2 ตัว คือ 1) มีการฝึกอบรมอาชีพนอกเหนือจากการเกษตรแก่เยาวชนและสตรี 2) มีการสอนเพื่อให้อ่านออกเขียนได้โดยผู้อาสาสมัครในชุมชนแก่ผู้ใหญ่ที่อ่านไม่ออกเขียนไม่ได้

2.5 กลไกของการพัฒนาหมู่บ้านเรื่อง “การประชาสัมพันธ์สื่อสาร” ซึ่งมีตัวแปรรวม 3 ตัว และเครื่องชี้วัดรวม 8 ตัว คือ

ตัวแปรที่ 14 เกษตรกรมีโอกาสได้รับข่าวสารทั้งด้านการประกอบอาชีพและการดำรงชีพอย่างครบถ้วน ซึ่งมีเครื่องชี้วัดรวม 3 ตัว คือ 1) มีการได้รับข่าวจากสื่อมวลชนอย่างน้อยสัปดาห์ละครั้ง 2) มีการเดินทางออกติดต่อนอกหมู่บ้านเป็นประจำ 3) มีการติดต่อกับเจ้าหน้าที่เป็นประจำอย่างน้อย 2 สัปดาห์ต่อครั้ง และได้รับข่าวเสมอ

ตัวแปรที่ 15 มีการสนับสนุนเพื่อให้ได้รับข่าวจากภายนอกได้ดี โดยมีเครื่องชี้วัด 2 ตัว คือ 1) การไปรษณีย์หมู่บ้านคล่องตัว 2) ถนนหนทางติดต่อสะดวก

ตัวแปรที่ 16 มีระบบการกระตุ้นเพื่อให้เกิดการพัฒนาที่เหมาะสม โดยมีเครื่องชี้วัด 3 ตัว คือ 1) มีการประกวดแข่งขันภายในหมู่บ้านเป็นประจำทุกปี 2) มีการประกวดกับหมู่บ้านอื่น ๆ ทุกปี 3) มีการติดป้ายประชาสัมพันธ์โครงการพัฒนาในหมู่บ้านสม่ำเสมอ

2.6 กลไกการพัฒนาหมู่บ้านเรื่อง “การระดมและจัดสรรทรัพยากรในหมู่บ้าน” มีตัวแปรรวม 3 ตัว และเครื่องชี้วัดรวม 11 ตัว คือ

ตัวแปรที่ 17 มีการระดมทรัพยากรจากหมู่บ้านเข้าร่วมการพัฒนาอย่างเต็มที่ ซึ่งมีเครื่องชี้วัด 5 ตัว คือ 1) มีกองทุนอย่างน้อยจาก 2 กระทรวงในหมู่บ้าน 2) มีการขยายผลเพิ่มสมาชิกได้ดี 3) ประชาชนมีส่วนร่วมมากในการระดมทรัพยากร 4) สามารถระดมทรัพยากรภายนอกเข้ามาร่วมกองทุนได้ดี 5) สถาบันศาสนามีบทบาทร่วมระดมทรัพยากร

ตัวแปรที่ 18 มีการใช้ประโยชน์จากกองทุน

อย่างเกิดผลในหมู่บ้าน มีเครื่องชีวิตในเรื่องนี้ คือ 1) มีการใช้ประโยชน์เพื่อแก้ปัญหาค่าใช้จ่ายในการประกอบอาชีพ 2) มีการใช้ประโยชน์จากกองทุนเพื่อการดำรงชีพอื่น ๆ

ตัวแปรที่ 19 ประชาชนมีส่วนร่วมในการก่อตั้งและใช้ประโยชน์จากกองทุนกลาง มีเครื่องชีวิตในเรื่องนี้ คือ 1) ประชาชนมีส่วนร่วมเริ่มตั้งกองทุนฯ เอง 2) ประชาชนมีส่วนกระตุ้นคนในหมู่บ้านด้วยกันเองให้เข้าร่วมกองทุนฯ 3) มีการควบคุมโดยประชาชนเองมากที่สุดให้เกิดการใช้ประโยชน์อย่างสูงสุด 4) คนในชุมชนมีบทบาทมากในการทำให้กองทุนฯ ก้าวหน้า

2.7 กลไกการพัฒนาหมู่บ้านเรื่อง “การพัฒนาคุณภาพบุคคล” ซึ่งมีตัวแปรรวม 7 ตัว และวัดโดยเครื่องชีวิตรวม 9 ตัว

ตัวแปรที่ 20 มีการอบรมทั้งเรื่องวิชาชีพ การดำรงชีพแก่ทุกกลุ่มที่เกี่ยวข้อง รวมทั้งการสอดแทรกที่เน้นการมีส่วนร่วมพัฒนาหมู่บ้านของคนเอง โดยมีเครื่องชีวิต 3 ตัว คือ 1) มีการอบรมเอง 4 กระทรวงที่ทำร่วมกันหรือแยกกันในรอบปีที่ผ่านมา 2) มีการอบรมครบทั้งเกษตรกร สตรี และเยาวชน 3) เนื้อหาการอบรมเน้นเรื่องการพัฒนาตนเองและการร่วมแก้ปัญหาหมู่บ้าน

ตัวแปรที่ 21 ประชาชนและสถาบันในชุมชน (วัดและโรงเรียน) มีส่วนร่วมในการพัฒนาอาชีพและความรู้ในการดำรงชีพแก่คนในหมู่บ้าน มีเครื่องชีวิตในเรื่องนี้ 2 ตัว คือ 1) วัดและโรงเรียนมีบทบาทช่วยหนุนการพัฒนาคน 2) ประชาชนมีบทบาทเต็มที่ในการพัฒนาตนเอง

ตัวแปรที่ 22 “การมีโอกาสพัฒนาตนเองของคนในชุมชนโดยการมีประสบการณ์จากท้องถิ่น” ซึ่งวัดผลโดยเครื่องชีวิต 2 ตัว คือ 1) มีการไปดูงานการพัฒนาที่อื่นซึ่งประสบผลมาแล้ว (อย่างน้อยปีละ 3 ครั้ง) 2) มีคนในหมู่บ้านออกไปทำมาหากินในพื้นที่อื่นไม่น้อยกว่าร้อยละ 10 ของผู้ประกอบการ

ตัวแปรที่ 23 “มีการวางแผนครอบครัวที่ได้ผลในชุมชน” มีเครื่องชีวิตเรื่องนี้ 2 ตัว คือ 1) มีสตรีและบุรุษเข้ารับการวางแผนครอบครัวในอัตรา

ที่น่าพึงพอใจ 2) มีผลกระทบของการคุมกำเนิด คือ มีปริมาณนักเรียน ป. 1 น้อยลง

2.8 กลไกของการพัฒนาหมู่บ้านเรื่อง “โครงสร้างเศรษฐกิจและสังคม ลักษณะสิ่งแวดล้อมทรัพยากร และสถานการณ์หมู่บ้าน” ซึ่งมี 4 ตัวแปร และมีเครื่องชีวิตรวม 20 ตัว คือ

ตัวแปรที่ 24 ชุมชนมีสภาพโครงสร้างของปัจจัยการผลิตที่เหมาะสม มีเครื่องชีวิตเรื่องนี้รวม 5 ตัว คือ 1) มีถนนในหมู่บ้านใช้ได้ทั้งปี 2) มีแหล่งน้ำทำการเกษตร 3) มีที่ดินทำกินพอเพียงดำรงชีพ 4) มีระบบตลาดนัดเกษตรกร 5) มีโครงสร้างของการตั้งครอบครัว ถิ่นฐานที่เอื้อต่อการแพร่กระจายเทคโนโลยีและการทำงานเป็นกลุ่ม

ตัวแปรที่ 25 “รายได้ของชุมชนมีทั้งจากสัตว์และไม้ผล ผัก” มีเครื่องชีวิตรวม 4 ตัว คือ 1) มีการปลูกผักสวนครัวเพื่อใช้สอยและจำหน่าย 2) มีการปลูกไม้ผลเพื่อการค้า 3) มีการเลี้ยงสัตว์เพื่อบริโภคและการค้า 4) มีการหัตถกรรมหรือประกอบอาชีพเสริมรายได้ในหมู่บ้าน

ตัวแปรที่ 26 “โครงสร้างของชุมชนเอื้ออำนวยให้มีการใช้บุคลากรทุกฝ่ายให้เกิดประโยชน์เต็มที่และเกิดการพัฒนาหมู่บ้าน” มีเครื่องชีวิตในเรื่องนี้ คือ 1) สตรีมีบทบาทเป็นกรรมการหมู่บ้าน 2) สตรีมีบทบาทในการพัฒนาอาชีพเพื่อเพิ่มรายได้ 3) เยาวชนมีบทบาทเพิ่มรายได้จากอาชีพ 4) เยาวชนมีบทบาทในเรื่องวัฒนธรรม 5) ผู้สูงอายุมีบทบาทลดความขัดแย้งในชุมชน 6) ผู้สูงอายุมีบทบาทในการพัฒนาอาชีพ 7) ทุกคนรักใคร่กลมเกลียวกันดี 8) มีการรวมตัวกันในกรณีหมู่บ้านมีความจำเป็นเกิดขึ้น

ตัวแปรที่ 27 “มีการใช้ทรัพยากรที่มีอยู่อย่างเหมาะสม” มีเครื่องชีวิตในเรื่องนี้ 3 ตัว คือ 1) มีการใช้ทรัพยากรท้องถิ่นในการพัฒนาอย่างเต็มที่ 2) มีการทะนุบำรุงทรัพยากรที่มีให้เกิดผลต่อการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง 3) มีการใช้และปรับปรุงที่ดินแหล่งน้ำอย่างเหมาะสม และรักษาสภาพแวดล้อม

นอกจากกลไกที่กล่าวมาแล้ว ยังมี “ระบบสนับสนุนจากราชการ เอกชน องค์กรระหว่างประเทศ

แก่ชุมชน” และ “การจุดไฟ” โดยผู้บริหารจังหวัด ซึ่งมีตัวแปรในเรื่องนี้ คือ

ตัวแปรที่ 28 “มีระบบการสนับสนุนร่วมกัน ในทุกระดับของจังหวัด โดยเฉพาะระดับหมู่บ้าน และตำบล” โดยมีเครื่องชี้วัด 2 ตัว คือ 1) มีการสนับสนุนจากเจ้าหน้าที่ทุกระดับของจังหวัดและ ประสานกันดี 2) มีการกำหนดการแสวงหาการลงทุน หรือทรัพยากรจากภายนอกชุมชนมาพัฒนาเป็นประจำ

การใช้แบบสอบถามและเครื่องมือ

มีขั้นตอนที่สำคัญ คือ 1) เชิญคณะกรรมการ หมู่บ้านและสมาชิกฝ่ายต่าง ๆ แล้วแบ่งกลุ่มย่อย ๆ เพื่อสัมภาษณ์ให้เสร็จใน 1-2 วัน 2) นำผลคำถาม ที่ถามมาให้คะแนนตามเครื่องชี้วัดที่กำหนดแล้วให้

คะแนน 5 4 3 2 1 แล้วคิดค่าคะแนนเฉลี่ยของตัวแปร แต่ละตัว 3) ตัวแปรใดมีคะแนนน้อยนั้นการพัฒนา ของหมู่บ้านต้องดำเนินการที่ตัวแปรหรือเครื่องชี้วัด นั้น ๆ เพื่อที่จะเร่งการพัฒนาให้ถูกต้อง

เอกสารอ้างอิง

โครงการพัฒนาสังคม สำนักงานคณะกรรมการ เศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. 2526. รายงาน การประชุมวางแผนเพื่อศึกษากลไกการ พัฒนาหมู่บ้าน, นครราชสีมา, 3-5 พฤศจิกายน 2526.

ดิเรก ฤกษ์ห่วย. 2527. การพัฒนาชนบท : เน้นการ พัฒนาสังคมและแนวความคิดความจำเป็น พื้นฐาน. กรุงเทพฯ : กรุงเทพมหานครพิมพ์.